

KURANDA AHİRET İNANCI BAĞLAMINDA ADANA VE HATAY BÖLGESİNDEKİ TENASÜH VE REENKARNASYON İNANÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Mustafa ÜNVERDİ*

Özet

Bu makalede Adana ve Hatay'da yaşayan Arap asıllı Alevi vatandaşlarıyla Ahiret, tenasüh ve reenkarnasyon konularındaki düşünceleri için yapılan araştırmayı esas alarak onların bu konulardaki düşüncelerinin Kuran'la ne derece bağdaştığını ortaya koymaya çalıştık. Bilindiği gibi Ahiret inancı İslam Dininin temel akidelerinden birisidir. Buna göre ölüm, bir yokluk değil, ebedi hayatın başlangıcıdır. Kıyametten sonra insanlar öte dünyada sonsuz bir hayat için tekrar diriltilecekler. Diğer taraftan tenasüh ve reenkarnasyon inancına göre ise ruhlar farklı bedenlerde tekrar tekrar dünyaya gelir. Ruh, bir bedenden başka bedene geçerek ölümsüzleşir. Bununla birlikte bu inancına göre "Ahiret yurdu" diye kabul ettiğimiz insanların tekrar diriltilecekleri başka bir dünya yoktur. Bu yüzden tenasüh ve reenkarnasyon ile İslam'ın Ahiret inancını bağdaştırmamız mümkün görünmemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kuran, Ahiret, tenasüh, reenkarnasyon, inanç.

* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Kelam Anabilim Dalı Öğrencisi.

Abstract

The Evaluation theTanâsukh and Reincarnation Belief in Adana and Hatay According to the Hereafter Belief in Quran

The hereafter (Ahiret) belief is one of the Islam's basic faith. According to this faith, people won't be nonexistence when they die. The meaning of death is passing to the next world. After the doomsday, people will resurrected again by return of souls to their bodies. On the other hand, the reincarnation is born of souls in different bodies. By the way, the soul has immortality by going around the bodies after death. The belief of reincarnation claims that souls must evolution by transmigration. Besides, according to the reincarnation doctrine there won't be another world after this life which called the hereafter. So, we can say that the reincarnation is disagree with the belief of the hereafter because of having some differences. In this connection, we try to explain the tanâsukh/reincarnation belief in Adana and Hatay to the hereafter belief as to Quran. So that, in the beginning of this article, we reveal the hereafter belief as to Qoran. Then, we analyze the research about some Arabic Alevis' the hereafter belief in Adana and Hatay. At the end of the article we try to answer the question which the muslims can believe both the tanâsukh/reincarnation and the hereafter as to Quran.

Key words: Quran, Hereafter, tanâsukh, reincarnation, belief.

GİRİŞ

İnsanın bu dünyadaki varlık amacı denenmedir. Denenmenin temelinde ise iman ve salih amel vardır. İman konuları Allah, Ahiret ve nübüvvet olmak üzere üç ana noktada toplanmaktadır. Diğer iman konuları gibi Ahiret inancı da İslam kelamcıları tarafından her zaman işlenmiş bir konudur. Ahiretin varlığı hakkında hiçbir şüphe yoktur. Kur'anın verdiği bilgiler dışında bilgimiz olmadığı için sadece ana hatları ile kesin ifadeler kullanabildiğimiz Ahiret yurdu, insanın bu dünyadaki denenmesinin tabii sonucudur. Kur'andan öğrendiğimiz kadarı ile Ahiret yurdu belli özelliklere sahiptir. İnsanın öte dünyada Ahiret yurduunun mükâfatını kazanabilmesi için Kur'andaki istenen iman esaslarına 'bildirildiği gibi' inanması gerekir. Bu, hem imanın değeri açısından hem de sonuçları açısından önemlidir.

Dinin insan hayatına aksetmesi için onun aslına uygun olarak kabul edilmesi gerektiğine inanıyoruz. Aksi halde içi boşaltılmış, batıl inanç ve hurafelerle saptırılmış inanç, insan hayatını istenilen şekilde etkileyemez. Hangi inancın doğru hangisinin yanlış olduğunu Kur'anı ölçü olarak değerlendirebiliriz. Bir inanç Kurana aykırı ise kabul edilemez. Özellikle Ahiret, akıl ve tecrübe alanının dışında olduğu için sadece Kur'anın anlattıklarına 'olduğu gibi' inanmak zorundayız.

Tarih içinde dini konuların farklı yorumlana geldiğine şahit olmuşuzdur. Bunun çok değişik sebepleri olabilir. Genelde –diğer sebeplerle birlikte- yorum farklılıklarından dolayı bir grubun ana parçadan koptuğunu görüyoruz. Ancak bu makalede ele alınacak probleme konu olan insanların -özellikle- tarihi eskilere uzanan sosyal ve kültürel sebeplerden dolayı dini çok farklı anladığını ve yorumladığını düşünüyoruz. Bu farklı yorumlardan birisi yeniden dirilme konusu ile ilgilidir. Bilindiği gibi yeniden dirilme sadece Ahiret hayatı için vuku bulacak bir hadisedir. Ancak, Adana ve Hatay'ın bazı bölgelerinde yapılan araştırmada bazı Alevilerin tenasüh ve reenkarnasyon inancına bağlı olarak Kuranın bildirdiği Ahiret inancından farklı bir yeniden diriliş inancına sahip oldukları görülmüştür. Bu makalede, söz konusu araştırmada elde edilen sonuçları eleştirel bir yaklaşımla ele alacak ve Kuranın Ahiret hayatı hakkında bize verdiği bilgiler ile bu vatandaşlarımızın bu meseleyle ilgili inançlarının ne derece uygunluk arz ettiğini ortaya koymaya çalışacağız.

1. Ahiret İnancı

Ahiret, Kur'an'da iman edilmesi istenen temel unsurlardan birisidir. Kur'an'da bu konu ile ilgili birçok ayet vardır.¹ Söz konusu ayetler, bize Ahiret hayatının nasıllığı konusunda bilgi vermekte, Ahiret inancımız da buna göre şekillenmektedir. Bunun dışında -akıl ve tecrübe alanının dışında olduğu için- Ahiret hayatı hakkında yapılan yorumlar hiçbir şekilde bağlayıcı olmadığı gibi Kur'anın haberine ters olmaları halinde kesin bir şekilde reddedilir.

¹ Neml, 27/1-3; Lokman, 31/4; Ali İmrân, 3/114; Bakara, 2/3-5.

Kur'an'ın kıyamet tasvirlerinde insanın yeniden diriltilmesi, mükafatlandırılması veya azab çektilereceği anlatılmaktadır. Bütün bunlar adeta bir resim gibi oldukça canlı anlatımlarla bizlere sunulur. “*Sağdakiler, ne mutlu o sağdakilere! Düzgün kiraz ağacı, meyveleri salkım salkım dizili muz ağaçları...*” (Vâkıa, 56/27-38). Bu anlatımlar gaybî bir alem olan Ahiretin idraklere yakınlaştırılmasıdır. Eğer Allah Ahireti hiç bilmediğimiz isimlerle, sıfatlarla ya da daha önce şahit olmadığımız benzetmelerle anlatsaydı, ölüm ötesi hayat bize büsbütün meçhul olacaktı. Ancak dünya hayatımızda tecrübe ettiğimiz, bizzat yaşadığımız ve tattığımız şeylere benzer örnekler, Ahireti hayatı hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır.² Kuranda bildirilen Ahiret hayatının özelliklerine bakmadan önce Ahiretin kelime anlamını incelemek gerekir.

Ahiret; genellikle “ebedi hayatın yurdu” anlamında *âhir* sıfatının müennesi olarak kullanılan, “evvel”in mukabili olan bir kelimedir. Çoğulu *evâhir*’dir. Kur’an’da 110 yerde geçmektedir. Sözlükte “birincinin hilafı, öncenin, ilkin zıttı, birinciye, evveli iptal eden” gibi manalara gelir. Öteki hayata, dünya hayatından sonra geldiği için “Ahiret” denmiştir.³ Başka bir tarife göre “idrakimize daha yakın olduğu için ilk hayata “dünya,” idrakimize ilk hayata oranla uzak olduğu için ikinci hayata “Ahiret” denmiştir.”⁴ Sonuçta Ahireti, “ölümden sonra başlayan ve mahşerdeki dirilişten sonra ebediyen devam edecek olan hayat” olarak tarif edebiliriz.⁵ Buna göre ölümden sonra başlayan Berzah âlemi, sûr’a üflenmesi ve kozmik düzenin bozulması, ikinci kez sûr’a üflenmesi ve mahşerde kıyametin gerçek-

² Seyyid Kutub, *Kur'an'da Kıyamet Sahneleri*, (Ter. A. Faruk Haznedaroğlu), İst., 1997, s. 43.

³ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, (I-XV), Beyrut 1990, c. IV, s. 14; Abdullah el-Bustânî, *el-Bustân*, Lübnan 1992, s. 8.

⁴ Muhammed Cemaleddin el-Kâsimî, *Tefsîru'l-Kâsimî*, (I-XVI), Halep 1957, c. II, s. 38; Fahreddin Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, (I-XXIII), Ank. 1995, c. I, s. 32.

⁵ Şerafeddin Gölcük-Süleyman Toprak, *Kelâm*, Konya 1998, s. 391.

leşmesi yani Ba's, mahşerde toplanma, amel defterlerinin verilmesi, Hesap, Mizan, Sırat, Havz, Cennet ve Cehennem gibi hususlar Ahiret ile ilgili meselelerdir.⁶

Kur'an'da Ahiret günü, müminler Allah'a kavuşacakları için *yevmû't-telâki* (kavuşma günü)⁷, bütün yaratıklar o günde bir araya geleceği için *yevmû'l-cem'* (toplanma günü)⁸, insanların karda mı zararda mı olduklarını anladıkları gün anlamında *yevmû't-teğâbün* (kâr-zarar günü)⁹, kafirlerin, zalimlerin ve günahkarların amellerinin cezalarını görecekleri gün anlamında *yevmû'l-veid* (tehdit günü) gibi isimlerle adlandırılmıştır.

Ahiret hayatı Allah'ın adaletinin gereği ve insanın denenmesinin zorunlu sonucudur. Mülk 67/2'de şöyle buyrulur: “O, hanginizin daha güzel iş yapacağını denemek için ölümü ve hayatı yarattı. O, üstündür, başıslayandır.” O halde bu dünya hayatının varlığının temelinde denenme vardır. Amaçsız ve sonuçsuz bir deneme ise anlamsız olur. Kur'an insanın imanının ve salih amelinin Cennetle, küfrünün ve günahının da Cehennemle karşılık bulacağını haber vererek ona uyarılarda bulunur ve onun yeryüzünde yapacağı tercih ve davranışları etkilemeye çalışır. Hatta birçok ayette peygamberlerin yegane görevleri “inzar ve tebşir” (yani kötü amellere karşılık cehennemle uyarma ve iyi amellere karşılık cennetle müjdeleme) olarak belirlenmektedir.¹⁰

Kur'an'da Ahiret hayatına inanmayanlara Ahiretin varlığının delilleri gösterilmekte¹¹; bu dünya ile Ahiretin nimetlerinin mukayesesi yapıp, oranın ve oradaki nimetlerin daha değerli ve daha kalıcı olduğu aktarılmaktadır.¹²

⁶ Bekir Topaloğlu, “Ahiret” mad., İslam Ans. TDV (I-), İst., 1988, c. I, s. 543-548.

⁷ Mü'min, 40/15. Elmalılı, ayeti şu sözlerle açıklar: “O gün yerdekiler, göktekiler, ameller, amel sahipleri, kullar... Her şey birbirine kavuşacak. O gün “telâki” günüdür.” Bkz.: Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, (I-X), İst. 1979, c. VI, s. 4150.

⁸ Teğâbün, 64/9.

⁹ Teğâbün, 64/9.

¹⁰ A'la, 87/9; En'âm, 6/48, 130; Kehf, 18/56.

¹¹ A'raf, 7/51; İsrâ, 17/49-51, 99; Enbiya, 21/104; Hacc, 22/5-7; Rum, 30/27; Fâtır, 35/9; Yasin, 36/77-79, 80-83; Mü'min, 40/57; Zuhruf, 43/11; Ahkaf, 46/33; Nâziât, 79/27.

Bu dünyada şahit olduğumuz bazı şeyler, Allah'ın adaletine ve hikmetine uymamaktadır. Halbuki O, hikmet sahibidir, bu yüzden fiillerinde abeslik, dengesizlik ve haksızlık olmaz.¹³ Ancak ifade ettiğimiz gibi, insanlardan güçlü olanların zayıf olanları ezerek zulmettiği, hakkaniyetin gözetilmediği, gayri meşru yolların meşru gibi algılandığı, ferdî ve sosyal planda adaletsizliklerin yaşandığı, ahlaksızlıkların yaygınlaştığı bir dünyaya şahit oluyoruz ve öyle görünüyor ki bütün bunlara dur demek için bir ömür yetmiyor. Bu durumda adaletin tecelli edeceği yer olarak Ahiret hayatı insanın karşısına çıkmaktadır. Ahiret, herkesin kendi şartlarında değerlendirileceği bir yurttur. “*Allah zerre kadar haksızlık etmez. Zerre miktarı bir iyilik olsa onu kat kat yapar ve kendi katında ona büyük bir mükâfat verir.*” (Nîsâ, 4/40). Kısacası Ahirette boynuzsuz koyun boynuzlu koyundan hakkını alacaktır.¹⁴ Bu sebeplerden dolayı Allah'ın adaleti Ahiretin varlığını zorunlu kılar.¹⁵ Ahiret hayatını bu dünyaya kıyaslayarak oradaki nimetler veya cezalar hakkında kesin ifadelerde bulunmak doğru olmaz. Zira kıyametle birlikte artık başka bir hayat başlayacak ve o hayat yaşadığımız şu dünyaya benzemeyecektir.¹⁶

2. Kur'an'a Göre Ahiret Hayatının Aşamaları, Belli Başlı Unsurları ve Özellikleri

Ölümünden sonraki hayat hakkında akıl veya tecrübe ile bilgi sahibi olmamız mümkün değildir. Sadece nakil yoluyla bize ulaşan bilgilerden hareketle öte dünya hakkında konuşabiliriz. Kur'an, bu konuda akide oluşturan tek kaynaktır. Biz de

¹² A'la, 87/16-17.

¹³ Muhammed Abduh, *Tevhîd Risalesi*, (Ter. Sabri Hizmetli, *Risâletü't-Tevhîd*), Ankara 1986, s. 107-112.

¹⁴ Hz. Peygamberin Ahirette herkesin adil bir biçimde hakkını alacağına işaret ettiği hadisi şöyledir: “*Kıyamet gününde mutlaka haklar sahibine verilecektir. Hatta boynuzlu koyundan boynuzsuz koyunun öcü bile alınacaktır.*” Müslim, Birr, 16/60.

¹⁵ Ebu Yusr el-Pezdevî, *Usûlu'd-Din*, (Ter. Şerafeddin Gölcük, *Ehl-i Sünnet Akâidi*), İstanbul 1988, s. 226.

¹⁶ İbrahim, 14/48.

Kur'an'ın ölümden sonraki hayat hakkında bizlere hangi argümanları verdiğini maddeler halinde ele almak istiyoruz. Zira Kur'an'da Ahiret halleri ile ilgili oldukça bilgi vardır.

a- Ahiret hayatı ile dünya hayatı arasında sûr'a üflenmesi (yaygın kullanımı ile kıyametin kopması) vardır; “*Sûr'a üfürülür; işte bu söz verilen gündür*” (Kaf, 50/20).¹⁷ Bu dünya düzeni sûr'a ilk üflendiği anda bozulacak, insanlar bayılacak, ardından ikinci üfleme ile insanlar ayağa kalkacak ve toplanacaklar; “*Sûr'a üflenince, Allah'ın dilediği bir yana, göklerde olanlar ve yerde olanlar çarpılıp bayılmıştır. Sonra ona bir daha üflenince hemen ayağa kalkıp bakışır dururlar*” (Zümer, 39/67-68).¹⁸ O andan itibaren artık ‘soy’ bağı yoktur, kimse birbirine bir şey soramaz (Mû'minûn, 23/101). “Kıyametin kopması” olarak bilinen *es-sâ'at* tan itibaren kozmik düzenin bozulacak ya da yok olacaktır; “*Ey insanlar! Yer sarsıldıkça sarsıldığı, dağlar ufalandıkça ufalanıp toz duman haline geldiği zaman siz de üç sınıf olursunuz...*” (Vâkıa, 56/5-7).¹⁹ Allah'ın bu dünya için belirlediği sürenin sonunda (ki kıyamet vaktini O'ndan başka kimse bilemez ‘Fussilet, 41/47’) kainat ve dünya düzeninin bozulma anına Kur'an'da *es-sâ'at*, bundan sonra insanların hesap vermek için kalkacakları ana da *yevmu'l-kıyame* (kalkış günü) denir. Fakat Türkçe'de yaygın bir yanlış olarak *kıyamet* Kur'an'daki *es-sâ'at* yerine kullanılmaktadır.

Dünyada yaşamış bütün insanlar, Allah'ın kudretiyle toplu olarak yeniden diriltilecekler (ba's); “*Gözleri düşmüş halde, yayılmış çekirgeler gibi kabirlerden çıkarlar. İnkarcılar çağırıcıya boyunlarını uzatarak: 'Bu zorlu bir gündür' derler.*” (Kamer, 54/7-8).²⁰ Allah, dağılmış kemikleri nasıl tekrar toplar ve yeniden diriltir (Yâsîn, 36/77-78) diye merak edenlere karşı, yoktan yaratan Allah, elbette dağılmış

¹⁷ Ayrıca bkz. Hac, 22/7; Mümin, 40/16, 39; Teğâbûn, 64/7; Mutaffifin, 83/4-6.

¹⁸ Ayrıca bkz. Kehf, 18/99; Hâkka, 69/13-15; Nebe', 78/17-20;

¹⁹ Ayrıca bkz. Tâhâ, 20/105-108; Furkan, 25/25; Müzzemmil, 73/14; Mürselât, 77/7-15; Tekvîr, 81/1-6; Kâria, 101/1-5

²⁰ Ayrıca bkz. A'râf, 7/29, 57; Hac, 22/7; Mu'minûn, 23/16; Zümer, 39/30; Kâf, 50/2-3, 9-11, 15, 41; Kıyâmet, 75/11; Âdiyât, 100/9-11.

olanları da yeniden yaratabilir (Yâsîn, 36/79). Bu, Allah'ın tek bir kişiyi yaratması gibidir (Lokmân, 31/28). Daha sonra ikinci kez sûr'a üflenmesiyle birlikte mükafatlandırılmak ya da cezalandırılmak amacıyla hiçbir kimse bırakılmaksızın insanların hepsi bir araya getirilecek ve dizi dizi Rablerine sunulacak (Kehf, 18/47-48), 'Allah'ın huzuruna' çıkartılacaktır 'haşr' (Yâsîn, 36/32).²¹ Mahşerde O günün ağırlığından ve ciddiyetinden insan 'kardeşinden, ana-babasından, eşinden ve oğullarından' kaçacak (Abese, 80/34-36), insanlar kendilerini dünyada aldatanlara düşman olacak (Ahkâf, 46/6), zalimler aşağılanmış bir durumda (Meâric, 70/44), boyunlarını uzatmış, başlarını dikmiş bir halde bakışları ve yürekleri boş bir halde, adeta akıbetlerinin üzüntüsü ve bunalımı içerisinde olacaktır (İbrahim, 14/43). Onların yüzleri karanlık bir gece parçası kadar simsiyahtır (Yunus, 10/27). Ancak Allah'a itaat etmiş ve yararlı iş yapmış olanlara gelince onların yüzlerinde ne bir karalık vardır ne de horluk vardır (Yunus, 10/26), onlara korku yoktur, onlar üzülmeyecekler (Şûrâ, 42/68) ve Allah onların (dünyada başkalarının kötülüklerini öğretmekle affettikleri gibi) kötülüklerini örtmekle ebedi olarak kalacakları cennetlere koyacaktır (Teğâbûn, 64/9). Bütün bu kıyamet sahnelerinin olacağına dair hiçbir şüphe yoktur (Hac, 22/7).

Gerek diriliş inancının temellendirilmesinde gerekse bu dirilişin cismânî olduğunun ortaya konulmasında Allah'ın kudretinin baştan kabul edilmesi şarttır. Bu tür gaybî hadiseleri Allah'ın kudreti ile açıklama Kur'an'ın da Müslüman düşünürlerin de en gözde yöntemlerdir. Şu ayet, buna açık bir örnektir: *"Kendi yaratılışını unutarak bize karşı misal getirmeye kalkışıyor ve 'Şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?' diyor. De ki: Onları ilk defa yaratmış olan diriltecek. Çünkü O, her türlü yaratmayı gayet iyi bilir. Gökleri ve yeri yaratan, onların benzerlerini*

²¹ "Sûr'a üflendiği gün, işte o gün, suçluları gözleri göğermiş olarak (kör olarak) toplarsınız." (Tâhâ, 20/102). Ayrıca bkz. Nahl, 16/84; Mu'minûn, 23/79; Câsiye, 45/26; Kâf, 50/4; Mülk, 67/24; Teğâbûn, 64/9.

*yaratmaya kadir değil midir? Evet! Elbette kadirdir. O, her şeyi hakkıyla bilen yaratıcıdır” (Yâsîn, 36/78-79, 81).*²²

Bunun yanında, Kur’an’ı bütünsel yaklaşımla ele alarak Ahiret hayatını düşünecek olursak öte dünyanın sadece ruhun ölümsüzlüğünden ibaret olmadığını görürüz. Kur’an’a göre bizler öteki dünyada birbirimizi tanıyacak, birbirimizle konuşacağız. İnsanların elleri ve ayakları dahi orada konuşacaktır, kendileri hakkında şahitlik yapacaktır.²³ Beden olmadan bütün bunların olması mümkün değildir.²⁴

b- Adalet, yargı ve hesaplaşma, ahiret olgusunun en önemli unsurlarıdır. Sorumluluk sahibi her insan tek tek dünyada yaptıklarından (veya yapması gerekip de yapmadıklarından) hesap verecek: “*Rabbin onların hepsine işlerinin karşılığını tam ödeyecektir; O onların yaptıklarından haberdardır*” (Hûd, 11/111).²⁵ Orada herkes dünyada yaptıklarının ‘sağında ve soluna oturan iki melek’ tarafından kaydedilmiş olduğunu görecek (Kaf, 50/17-18), bütün yaptıklarının mevcut olduğu amel defterini ‘sağından veya solundan’ alacak (Vâkıa, 56/8-9)²⁶ ve nihayetinde amelleri mizanda tartılacaktır: “*Kıyamet günü teraziler kuracağız; hiç kimse hiçbir haksızlığa uğratılmayacak. Hardal tanesi kadar olsa bile (yapılanı) ortaya koyarız...*” (Enbiya, 21/47).²⁷ O gün kimsenin gizlediği bir şey olmaz (Târık, 86/10), küçük-büyük her şey hesaba tabidir (Kamer, 54/52-53). Hesap öylesine dakik ve adil olacak ki (dünyada yalan söylediği durumlar vaki olduğu için)

²² El-Cüveynî, *Kitabu'l-İrşad*, (Tah. M. Yusuf Musa), Mısır 1950, s. 372; el-Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, (I-V), Beyrut 1998, c. IV, s. 322; Mehmet Aydın, *Din Felsefesi*, D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Yay., İzmir 1999, s. 261.

²³ “O gün ağızlarımız mühürleriz, elleri bize söyler, ayakları bize şahitlik eder.” Yâsîn, 36/65. Ayrıca bkz. Fussilet, 41/20-23.

²⁴ Mehmet Aydın, *Din Felsefesi*, s. 262.

²⁵ Ayrıca bkz. En’âm, 6/160; A’râf, 7/6, 147; Yunus, 10/4, 26; İsrâ, 17/71; Lokmân, 31/16; Sebe, 34/26; Saffât, 37/20-34; Zümer, 39/69-70; Mü’min, 40/16-17, 40, 52; Duhân, 44/40; Kaf, 50/21-29; Necm, 53/38; Fecr, 89/21-22; Zilzal, 99/6-8.

²⁶ Ayrıca bkz. A’râf, 7/8-9; İsrâ, 17/13-14; Câsiye, 45/28; Kamer, 54/52-53; Vâkıa, 56/8; Hâkka, 69/19-20; Tekvîr, 81/10; İnşikâk, 84/7-12.

²⁷ Ayrıca bkz. En’âm, 7/6-9; Mü’minûn, 23/102-103; Kâria, 101/6-7.0

insanların ağızları mühürlenecek, onun yerine elleri ve ayakları yaptıklarını anlatacak (Yâsin, 36/65), kulakları, gözleri ve derileri yaptıkları hakkında tanıklık edecek (Fussilet, 41/20). O gün, kimse kimsenin yükünü çekmez, günahını paylaşmaz (En'âm, 6/164; İsrâ, 17/15). (Dünyadayken) Ahireti inkar edenler, inkarlarından dolayı ateşin önünde durdurulduklarında dünyaya tekrar dönüp iman etmek için: 'Rabbimiz, gördük ve işittik; artık bizi dünyaya geri çevir de iyi iş işleyelim; artık gerçeği biliyoruz' deseler de onların bu tenasüh istekleri reddedilerek dünyaya geri döndürülmeyeceklerdir (Bakara, 2/167; En'âm, 6/25-28; Secde, 32/12). Onlara amel defterleri solundan verilecek (Secde, 84/10-12) ve pişmanlıklar içinde (kendi elleriyle) yaptıklarının ne kadar kötü olduğunu görecekler. Fakat geri dönüşün olmadığını anlayınca; 'Keşke ben toprak olsaydım' diyecekler (Nebe', 78/40). Az sonra girecekleri cehennem adeta onlara yaklaştırılmıştır, ateş onların yüzlerini yalar, dişleri sırtıp kalır (Mü'minûn, 23/104).

Diğer taraftan o gün, mümin erkek ve kadınlar adeta çevrelerini aydınlatan bir nurla hareket ederler (Hadîd, 57/12). Onlara amel defterleri sağından verilerek 'Size selam olsun' denecek (Vâkıa, 56/90-91), onların hesabı kolay olacak ve onlar ehline, arkadaşlarına ve yakınlarına sevinçle, müjdeyle döneceklerdir (İnşikâk, 84/7-9). Onlara Rablerinden bağışlama ve büyük ödül vardır (Mâide, 5/9). Onların iyilikleri on katı ile mükafatlandırılır (En'âm, 6/160). Onlar hesabı güzel verdikleri için yüzleri ağarmış, Allah'ın rahmet ile sevinmişlerdir (Al-i İmran, 3/107).

Bazı dini çevrelerin (özellikle Hıristiyanlar ve mistik akımların) Allah'ın merhamet ve sevgisini öne çıkararak, adalet, yargı ve hesaplamaı sulandırmaları uzun vadede insanların lehine olmamıştır. Bu yaklaşım, lâkaytlığı, zayıflığı ve ahlaksızlığı beslemiştir. Oysa Kur'an sürekli yaşamın gerçekleri olan zulüm ve haksızlıklara, tekebbür ve istiğnaya karşı Allah'ın intikamını, gazabını, cezasını ve adaletini ön planda tutmuştur. Kur'an'da ortaya çıkan Allah tasavvuru, Hıristiyanlığın (Kilisenin) adaleti dışlayacak tarzda odaklandığı merhamet ve sevgiyi de kapsayan "Adaletin Allah'ı" dır.

c- Ahiret hayatının en önemli unsurlarından birisi de ödüllendirme (cennet) ve cezalandırmadır (cehennem). “Allah, inanıp yararlı işler yapanları, yamaçlarından ırmaklar akan cennetlere koyar. Kafirler (dünyadan) yararlanırlar ve hayvanların yedikleri gibi yerler. Oysa, onların varacağı yer cehennemdir” (Muhammed, 47/12). Cennet, Kur’an’da 147 defa kullanılmıştır. Allah’ın adalet ve merhamet sıfatlarına taalluk eder. Allah, inanan, haramdan ve itaatsizlikten sakınıp salih amel işleyen kullarının amellerinin karşılığını vereceği gibi, onlara fazladan da nimet vereceğini bildirmiştir.²⁸

Cennet, insanın hür iradesiyle ‘Allah’a inanıp yararlı işler yapanların’ (Bürûc, 85/11), ‘tartısı ağır gelenlerin’ (Kâria, 101/6-7), Allah’a karşı saygılı olanların (Kaf, 50/31) karşılığıdır. Orası ‘ebedi olarak kalınacak’ bir yurttur (Kehf, 18/107)²⁹. Cennetliklere cennet kapısı açıldığında, bekçi onlara: ‘Selam size, hoş geldiniz! Ebedi olarak kalacağınız şu cennete giriniz’ der (Zümer, 39/73; Zuhuf, 43/69). Cennetlikler, (kendilerinden daha iyi derecede ödüllendirilmiş olanları kıskanmasınlar diye) gönüllerinde kin adına ne varsa sökülüp çıkartılmış bir vaziyette (A’râf, 7/43), esenlik ve dirlik içinde (Furkan, 25/75), altından ırmaklar akan cennetlerin gölgeliklerinde, bahçelerinde ve pınar başlarında oturur, eğlenceyle meşgul olur, boş ve yalan söz işitmez, eşleriyle birlikte sıra sıra yastıklarda, serilmiş yumuşak tüylü halılarda ve tahtlarda kurularak istedikleri meyveleri yer, baş ağrısı vermeyen, sarhoş etmeyen, içenlere zevk bahşeden bembeyaz bir kaynaktan doldurulmuş kadehlerden, misk kokusu olan mühürlenmiş saf içecekleri içerler (Yâsin, 36/55-56)³⁰. Onlara canlarının istediği ve gözlerinin hoşlandığı her şey verilir (Zuhuf, 43/71). Orada maişeti temin etme derdi yoktur, herkes rızkını sabah akşam hazır bulur (Meryem, 19/62). Onlar orada altın bilezikler, inciler ve değerli taşlarla süslenir, ipek elbiseler giyerler (Fâtır, 35/33; Vâkıa, 56/15-16). Kadın olsun

²⁸ Nisa, 4/173; Fâtır, 35/33-35; Kaf, 50/31-35; Kamer, 54/54-55; Mürselât, 77/41-44.

²⁹ Ayrıca bkz. Furkan, 25/15, 76; Feth, 48/5; Kaf, 50/34; Beyine, 98/8.

³⁰ Cennetle ilgili benzer tasvirler için bkz. Hac, 22/14, 23, 50; Saffât, 37/45-47; Duhân, 44/51-52; Tûr, 52/17-24; Rahman, 55/46-78; Hâkka, 69/24; İnsan, 76/11-22; Mürselât, 77/41-44; Nebe’, 78/31-36; Mutaffifin, 83/18; Gâşiye, 88/8-16.

erkek olsun her insan inanıp salih amel işlerse ona öte dünyada hoş bir hayat vardır (Nahl, 16/96; Kâria, 101/6-7).

Cennetin bu haliyle insanda doygunluk hissi yaratacağı bunun da bıkkınlığa neden olacağı dolayısıyla belli bir süre sonra arzu edilen bir yer olmaktan çıkacağını iddia edenler olmuştur. Bu, ahiret hayatını bu dünyadaki fenomenlerle değerlendirmenin neticesinde oluşan bir iddiadır. Halbuki, öte dünya ile bu dünyayı kıyaslamamak gerekir. Kaldı ki cennet ehlinin böyle bir şey hissetmeyeceğini Allah buyurmaktadır: “*Cennetlikler derler ki: ‘...Bizi lütfüyle ebedi kalınacak cennete O yerleştirdi. Orada bize ne bir yorgunluk ne de bezginlik gelecektir’*” (Fâtır, 35/35).

Cehennem ise Allah’ın buyruklarına uymamanın karşılığıdır. Kur’an’da 77 yerde geçmektedir. Cehennem Allah’ın adalet sıfatının gereğidir. Cehennem ve oradaki ceza çeşitleri, özellikle Mekki surelerde oldukça yoğun olarak yer almıştır. Bunların caydırıcılığa yönelik olması ihtimal dahilinde olsa bile (İsra, 17/60; Zümer, 39/16), Allah’ın adaleti gereği insanların nankörlüklerinin cezalandırılacağına inanıyoruz. Zira bu konuda öyle çok ayet vardır ki bütün bunların sadece korkutmaya yönelik olduğunu düşünmek veya mecazi olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Kur’an’da cennet tasvirlerinde olduğu gibi cehennem tasvirlerinde de müşahhas ifadeler vardır: “*Yakıcı ateşin ne olduğunu bilir misin?(O ateş) insanın derisini kavurur*” (Müddessir, 74/27, 29)³¹ Bununla birlikte Cehennem azabı sadece maddi değildir. “Yüzlerin kararması”³², “zillet”³³ ve “pişmanlık”³⁴ gibi manevi azaplar da vardır.

³¹ Cehennemle ilgili somut tasvirler, Ahiret hayatının (keyfiyetini bilemediğimiz bir biçimde) cismani olacağı görüşünü kuvvetlendiriyor. Benzer ifadeler için bkz. A’râf, 7/41; Tevbe, 9/35; İsra, 17/97; Hac, 22/19-21; Furkan, 25/12-13, 34; Saffât, 37/62-68; Sâ’d, 38/57; Zümer, 39/60; Mü’min, 40/71-72; Vâkıa, 56/41-56, 92-93; Hâkka, 69/ 30-37; Meâric, 70/15-18; İnsan, 76/74; Gâşiye, 88/1-8.

³² Âl-i İmrân, 3/106.

³³ Yunus, 10/26-27.

³⁴ Bakara, 2/167.

Cehennem, Allah'ı yalanlayanlar içindir (Müzzemmil, 73/11-13). Onlar, amel defterlerindeki günahların ve kötülüklerin çokluğundan dolayı kitaplarını soldan alacaklar.³⁵ Bu ise onların akıbetinin cehennem olacağına habercisidir. Onlar cehennem azabını tattıklarında: 'Rabbimiz, bizi çıkar; yaptığımızdan başka yararlı iş yapalım', diye bağışırlar. Ama onlara; "sizi öğüt alacak kişinin öğüt alabileceği kadar bir süre yaşatmadık mı? Size uyarıcı da gelmişti. Artık azabı tadın; zalimlerin yardımcısı yoktur" denecektir (Fâtır, 35/37). İnkâr edenler cehennemde azabın hafifletilmesi için yalvaracaklar. Ancak kendileri, dünyadaki uyarıcıları (peygamberleri veya kainattaki ayetleri) hafife aldıkları için bu yakarıları boşa çıkacaktır (Mü'min, 40/49-50). Cehennemdeki azabın şiddetine katlanamayan zalimler, hiç değilse ölümü isteyecekler, ancak bu istekleri de geri çevrilecektir (Zuhruf, 43/77-78). Bütün bu yapılanlar onlara zulüm değil, bilakis onların dünyada kendi iradeleriyle yaptıkları günahların, nankörlüklerinin ve küfürlerinin neticesidir (Yâsin, 36/54). Dolayısıyla kendilerine böyle bir son hazırlayarak zulmeden aslında yine kendileridir. Allah, sadece vaat ettiğini yerine getirmekte. "...İşte bu size söz verilen cehennemdir. Bugün inkarcılığınıza karşılık oraya girin..." (Yâsin, 36/63-64).

3. Adana ve Hatay Bölgesinde Tenasüh/ Reenkarnasyon İnanıcı

Adana'nın Saimbeyli ve Karataş ilçesi ile Karşıyaka, Hadırlı, Mıdık, Akkapı ve Yamaçlı semtlerinde, Hatay'ın Samandağ İlçesi, Serinyol, Harbiye/Tosunpınar ve Beldelerinde yaptığımız araştırmaya göre Arap kökenli Alevi vatandaşlarımız arasında tenasüh³⁶ veya reenkarnasyon³⁷ inancının yaygın olduğunu gördük.³⁸ Bu araştırmadan çıkan sonuçlar özetle şöyledir:

³⁵ Vâkıa, 56/41; Beled, 90/19.

³⁶ Tenasüh: Ruhun bir bedenden başka bir bedene geçtiği ve birçok bedenleri sonsuza dek canlandırabileceği inancıdır. Bir başka ifadeyle tenasüh, insan şahsiyetinin bir bölümünü oluşturduğu kabul edilen ve duyularla algılanamayan manevî unsurun, ölümden sonra tekrar bu alemde yani duyular aleminde, yeniden kendine uygun canlı veya cansız başka bir bedene geçmesi olayını ifade eden Arapça bir kavramdır. Geniş bilgi için bkz. M. Şemseddin Günaltay, *Felsefe-i Ülä*, İstanbul 1994, s. 161; Ali İhsan Yitik, *Karma*

a- “Ruh göçü” olarak Türkçe’de karşılığını bulan ve “insanın ölümünden sonra ruhunun başka bir bedende tekrar dünyaya gelerek hayatını devam ettirmesi” şeklindeki tenasüh ve reenkarnasyon inancı, Adana ve Hatay bölgesinde yaşayan Arap kökenli Alevilerin çoğunluğu tarafından kabul edilmektedir. Bazı Aleviler tenasüh inancının sadece kendi toplumlarında yaygın oluşunun nedenini kendilerinin “firka-i nâciye” oluşuna bağlamaktadırlar. Ancak Saimbeyli/Adana’da yaşayan ve köken olarak Elazığlı olan Türk Aleviler bu inancı reddetmektedirler.

b- Tenasühe inananlar insanı ruh ve beden olarak ikiye ayırmakta ve bedeni önemsiz görmektedir. Buna göre ruh esastır, beden ise sadece bir elbisedir. Ruhun yeni hayatında nasıl bir elbise giyeceği önceki hayatında yaşayış biçimi ile orantılıdır. Eğer iyi bir insan değilse, dünyaya tekrar gelişinde, özürlü olarak da gelebilir, bir hayvan olarak da gelebilir.

c- Tenasüh inancına sahip olanların temel görüşü bu akidenin adaleti tesis ettiği şeklindedir. Buna göre insanlar arasındaki haksızlıklar bu doktrinle giderilir.

inancının Tenasüh İnançıyla ilişkisi, İstanbul 1996, s. 69; Orhan Hançerlioğlu, *Dünya İnançları Sözlüğü*, İstanbul 2000, s. 437; Adnan Bülent Baloğlu, *İslam’a Göre Tekrar Doğuş (Reenkarnasyon)*, Ankara 2001, s. 28.

³⁷ Reenkarnasyon: Ruhun bedenden bedene göç ederek varlığını sürdürmesi, sayısız yeniden doğuşlarla sırasıyla bir çok bedende dünyaya gelmesi, ruhun bedeni terk etmesinden sonra bir başka bedende yeniden doğması anlamına gelen Fransızca bir kelimedir. Reenkarnasyon ruhun insan bedeninden çıktıktan sonra hayvan ve bitki dahil başka varlıkların bedenine girmesi demek olan tenasühten farklıdır. Reenkarnasyon, en basit olarak insanın ruh ve bedenden oluştuğu ve ruhun esas olduğu tezine dayanır. Buna göre fiziksel bir ölümün ardından ruh yaşamaya devam eder. Başka bir ifadeyle reenkarnasyon, ruhsal ilkenin yeni bir tensel kabuğa geri dönüşüdür. İnsan için bu yeni beden yine insan bedenidir. Geniş bilgi için bkz. Papus, *Reenkarnasyon*, (Ter. Haluk Özden), İst. 1999; Noah Webster, *Webster’s Third New International Dictionary*, USA 1969, s. 1914; Geoffery Parrinder, *A Concise Encyclopedia Of Christianity*, Oxford 1998, s. 115; R.J. Gross, “regeneration” mad., *Encyclopedia Britannica*, (I-XXI), USA 1996, c. XV, s. 251; Houston C. Smith, “religion” mad., *The World Book Encyclopedia*, c. XVI, USA 1969; Adnan Bülent Baloğlu, a.g.e., s. 13-14; Mustafa Ünverdi, *İslam’da Ahiret İnancı ve Reenkarnasyon*, (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*), Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 2003, s.79-129.

³⁸ Geniş bilgi için bkz. Mustafa Ünverdi, a.g.e., s. 129-149.

Örneğin, ana rahmindeyken veya dünyaya geldikten birkaç gün sonra ölen bebeğin dünyaya gelişinde ne gibi bir hikmet vardır? Bu bebek öte dünyada hangi ameline göre hesaba çekilecek? Böyle bir bebekle seksen yıl yaşayan birisi aynı mı sayılacak? O halde bu bebeğin dünyaya tekrar gelmesi gerekir. Bu ise ancak reenkarnasyon inancıyla mümkün olur. Ayrıca niçin bazıları sakat, bazıları hastalıklı bazıları da kötürüm doğmaktadır? Bütün bunların cevabını sadece reenkarnasyon doktrini verebilmektedir.

d- Bu inancın Kuran tarafından desteklendiğini hatta Kurandan kaynaklandığını iddia ediyorlar. Bir kısım Aleviler ise bu inancın İncil ve Tevrat'ta da olduğunu iddia ediyor.

e- Bu inancın müntesipleri Ahiretin temel unsurları olan cennet ve cehennemin bu dünyada olduğuna inanıyor.

f- Ruh göçü inancını taşıyanların önemli bir kısmı, bu inanç hakkında teorik bir bilgiye sahip değil. Bu da bölgedeki tenasüh ve reenkarnasyon inancının tahkiki teğil taklidi olduğunu göstermektedir.

h- Araştırmamızda görüştüğümüz insanların büyük çoğunluğu tenasüh, reenkarnasyon ve hakkında teorik bilgiye sahip değiller. Her ne kadar Ahirete Kuranın anlattığı gibi inanıyorum deseler de haşr, ba's, mizan, amel defteri, hesap, cennet ve cehennem gibi Ahiretin temel unsurları ile ilgili bilgileri yok denecek kadar az. Bu konulardaki bilinenler ise kitabî olmaktan çok uzaktır.

1- Reenkarne olduğuna inanan bazı Aleviler önceki hayatlarında şimdi olduğundan daha ahlaklı olduklarını söylüyorlar.

Görüldüğü gibi Adana ve Hatay bölgesinde yaşayan Arap kökenli birçok Alevi, adalet ilkesini tenasüh inancıyla temellendirmektedirler. Bu inançlarını ise - her müslümanın sahip olduğu görüşü ve inancı delillendirmek istediği gibi- Kuranla desteklemek istemektedirler. Ancak önceki başlıkta zikrettiğimiz gibi, Kuranın Ahiret hayatı hakkında o kadar açık tasvirleri var ki bunların farklı şekilde anlaşılması ve tevil edilmesi imkansızdır.

Kurana göre Ahiretin en temel unsurları başta cennet ve cehennem olmak üzere haşr, ba's, mizan, amel defteri ve hesaptır. Reenkarnasyon öğretisi ise bütün bunları reddetmekte veya en azından bu kavramların içini boşaltmaktadır.

Tenasüh inancına göre insan yaptığı kötülöklere karşılık ceza olarak kötürüm veya hayvan olarak bu dünyaya tekrar gelecekte, Ahiretteki cehenneme ne gerek var? Şayet iyiliklerinin karşılığında bu dünyaya mükâfat olarak "insan" olarak gelecekte cennete ne gerek var? Her iki durumda da cennet ve cehenneme gerek kalmaz. Halbuki Kuranda cennet ve cehennem tasavvuru gayet açık ve nettir.

Cennet ve Cehennemden haber veren ayetler objektif ve önyargısız bir şekilde incelenecek olunursa şu iki ihtimalin olduğunu görürüz: Birincisi, Ahiret hayatının ikame edilmesi için dünya şimdiki halinden başka bir şekilde, düzene veya forma dönüşmesi; ikincisi, bu dünyanın yok edilerek yerine başka bir alemin yaratılması. Kıyametin kopması ile ilgili birçok ayet, kıyametin kopma anındaki tahribattan ve kozmik düzenin alt üst olmasından bahsediyor.³⁹ Bu da Ahiretin yeni bir âlemde vuku bulacağına işaret ediyor. Ama "o gün yer başka gök başkadır. İnsanlar tek ve kahredici olan Allah'ın huzurunda görünürler"⁴⁰ ayeti de dünyanın yok edilmeyeceğine ama değiştirileceğine işaret ediyor. İki ihtimalden hangisi olursa olsun her iki durumda da ceza veya mükâfat alanı, nefes alıp verdiğimiz bu dünya değildir. Tenasüh inananlarının iddia ettiği gibi mükâfatlandırma ve cezalandırma bu dünyada ise, bu açıkça Kuran'a aykırıdır: "İnandıktan sonra Allah'a nankörlük eden... Kimselere Allah katında bir öfke vardır ve büyük azap da onlarındır. Bu onların Ahirete karşı dünya hayatını tercih etmelerinden... Ötürüdür"⁴¹ ifadesi öte dünya ile bu dünyayı net bir biçimde ayırmaktadır.

Diğer taraftan, adalet ilkesinin gereği olarak bu doktrinin hakikat olduğunu iddia edenler, "neden bazı insanlar eksik uzuvlarla dünyaya geliyor, niçin bazıları çok erken ölüyor da bazıları seksen-yüzyıl yaşıyor, her ikisi de bir mi tutulacak"

³⁹ Müzzemmil, 73/14; Mürselât, 77/7-15; Tekvîr, 81/1-6.

⁴⁰ İbrahim, 14/48.

⁴¹ Nahl, 16/106-107.

şeklinde sorular soruyorlar. Bir defa Kuranın hiçbir yerinde, her canlıya eşit özelliklerin verildiği ve her birisinin aynı hesaba tutulacağı ibaresi yoktur. Sorumluluğun iki temel şartı vardır: Akıl sahibi olmak ve irade özgürlüğü. Bunun dışında hiç kimse gücünün yetmediği ile sorgulanmaz, zira ayet buna açık bir biçimde vurgu yapmaktadır: “*Biz herkesi ancak gücü oranında yükümlü tutarız. Katımızda gerçeği söyleyen bir kitap vardır. Onlar haksızlığa uğratılmazlar*”⁴². Adalet, herkesin eşit yaratılması değildir, herkesin bulunduğu şartlara göre değerlendirilmesidir. O halde yeryüzünde eşitlik yoktur, adalet vardır. Allah dilediği takdirde herkesi tek bir ümmet olarak yaratabileceğini buyurmaktadır (Şûrâ, 42/8), ama bu insanın yeryüzündeki denenme serüvenine uygun olmazdı. Eğer tersi olsaydı, -tenasühe inananların iddiasından yola çıkarak madem ki insanın aslı ruhtur- ruhların aynı anda, aynı mekanda ve aynı şartlarda dünyaya gelmeleri gerekirdi. Nasıl ki bizler, sahip olduğumuz teknik imkanlar itibariyle öncekilerden daha şanslıyız, bizden sonrakiler de bizden şanslı olacaklar. O zaman dünyaya ilk gelenler ile onlardan sonra gelenler aynı şartlara mı sahiplerdi? İlk doğan insanların ruhları “neden biz de dört başı mamur bir dünyada gelmedik” demezler mi? Peygamber döneminde yaşama açısından eşitlik, onun mucizelerini görme açısından eşitlik, ekonomik açıdan eşitlik, iyi anne babaya sahip olma açısından eşitlik... bunların sayısı sonsuza kadar gider. Şayet eşitliği, adaleti böyle düşünürsek işin içinden çıkamayız. Öyleyse adalet, mutlak olarak eşit şartlarda olmak demek değildir. Adalet, herkesi bulunduğu şartlara göre değerlendirmedir. Kuşkusuz Allah’ın adaleti bu şekildedir. İnsanların farklı şekillerde yaratılmaları da onların imtihan edilmesi için bir sebeptir.⁴³

Mülk 67/2’de şöyle buyrulur: “*O, hanginizin daha güzel iş yapacağını denemek için ölümü ve hayatı yarattı. O, üstündür, bağışlayandır.*” O halde bu dünya hayatının varlığının temelinde imtihan vardır.⁴⁴ Amaçsız ve sonuçsuz bir

⁴² Mü’minûn, 23/62; ayrıca bkz. Bakara, 2/286

⁴³ Said Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s. 288.

⁴⁴ Enbiya, 21/35; Ankebut, 29/2-3; Muhammed, 47/31.

deneme ise anlamsız olur. Bu ise Allah'ın hikmetine aykırıdır. Kur'an insanın imanının veya küfrünün, salih amelinin veya günahının Cennet veya Cehennemle karşılık bulacağını haber vererek ona uyarılarda bulunur. Ama hiçbir zaman dünyayı yapılanları karşılığının alınacağı yer olarak tanıtmaz. Ama reenkarnasyon inancına göre cezalandırma veya mükafatlandırmanın gerçekleşeceği başka bir alem yoktur. Dünya sadece bir imtihan yeri değil aynı zamanda ekilenin biçildiği yerdir. Bu anlayış İslam'ın dünya ve Ahiret anlayışına uymamaktadır.⁴⁵

Araştırmaya göre reenkarne olduğunu iddia edenlerden bazıları önceki hayatlarında intihar ettiklerini söylüyorlar. İslam dininin korumayı hedef aldığı en temel şeylerin başında can gelmektedir. Kendi canına kıymak en büyük günahlardandır. Böyle büyük bir günahı işleyen kimse cezalandırılmayıp dünyaya nasıl tekrar insan olarak geliyor? Halbuki bu günahına karşılık –tenasüh inancına göre- dünyaya daha farklı bir şekilde gelmesi gerekirdi. Acaba insanın yaptığı şeylerin hangisinin günah hangisinin hayır olduğunu kim tespit ediyor? Kim insanın dünyaya tekrar hangi bedenle geleceğine karar veriyor. Eğer Allah diyorlarsa, O Allah, cana kıymayı yasaklamıştır (Maide, 5/32). Ayrıca Hz.Peygamberin hadisi şerifinden söz konusu fiilin büyük bir günah olduğunu ve bu günahın karşılığını cehennem azabı olduğunu anlıyoruz.⁴⁶ Ama Allah, bu kulunu affederek onu tekrar insan olarak yaratmıştır, şeklindeki itiraz da şu soruyu beraberinde getirmektedir. Tenasüh ve reenkarnasyonun inancının hiçbir yerinde Allah'ın affediciliği yoktur. Yani insanın dünyaya yeniden nasıl geleceğini tayin eden şey, onun önceki hayatlarında yaptıklarıdır.⁴⁷ O halde Allah'ın böyle bir şeyi affetmesi gibi bir ihtimal söz konusu değildir. Görüldüğü gibi her iki durumda da açık bir çelişki vardır.⁴⁸

⁴⁵ Aff Abdulfettah Tebbâra, *Ruhu'd-Dini'l İslâmiyye*, Beyrut 1973, s. 161-167.

⁴⁶ Buhari, Tıb, 76/ 56.

⁴⁷ Ali İhsan Yitik, *Karma İnancının.*, s. 193

⁴⁸ İkisinin arasında bazı farklılıklar olsa da temelde “ruh göçü” olarak isimlendirilen reenkarnasyon veya tenasüh inancı başta Kadı Abdalcabbar (v. 415/1024), Abdulkadir el-Bağdadî (v. 429/1037), İbn Hazm (v. 456/1064), Cüveynî (v. 478/1085), Gazali (v.

Tenasüh ve reenkarnasyon inancının Müslüman bir zihinde bulunup bulunmaması ilk bakışta çok önemli görünmese de bazı sakıncalar taşıdığını ve İslam'ın temel itikadî esaslarından birisi olan Ahiret inancını zedelediğini görmekteyiz. Her ne kadar insanların inanma ve inandıkları gibi yaşama özgürlüğü olsa da Müslümanların inançlarının Kuran'a aykırı olma serbestlikleri yoktur. Zira Kuran'da açık olarak belirlenmiş akideler, değiştirilmeden, eksiltmeden veya arttırılmadan iman edilmesi gereken hususlardır.

Arap kökenli Alevilerin tenasühe inanmaları ve Ahirete farklı bir açıdan yaklaşımlarının mutlaka bazı nedenleri vardır. Adana ve Hatay merkezli yaptığımız görüşmelerde edindiğimiz izlenimlere göre, tenasüh ve reenkarnasyon inancının sadece Arap Alevileri arasında yaygın olmasında şu nedenler öne çıkmaktadır:

a- Çevresel faktörler. İnsanlar büyüdükleri ortamlarda çevreleri ile sürekli bir iletişim içerisinde oldukları için. Hiç kimse etrafında olup bitenlerden etkilenmeden yaşayamaz. İnanç konusunda da bu durum aynıdır. Nasıl ki tenasüh inancına bir Alevinin inanması kolaysa Alevi olmayan müslümanın da tenasühe inanması o kadar zordur. Alevilerde eskiden beri olan bu inanç, gelenek ve göreneklerine çok bağlı olmakla tanınan Alevi vatandaşlarımızda nesilden nesle geçmektedir. Örneğin bir görüşmede sarf edilen “babamız bize köpeğimize iyi davranmamızı emrederek - o da insan ruhu taşıyor- derdi”⁴⁹ şeklindeki sözler, tenasüh inancının devam etmesinde ataların önemine dikkat çekmektedir. Aile büyüklerinin sahip olduğu inanca çocuk da –özellikle küçük yaşlarda- büyük ihtimalle sahip olacaktır. Eğer idrak seviyesinin olgunluğa ulaştığı dönemde, sahip olunan herhangi bir inanç, araştırılmıyor, sorgulanmıyor ve öylece kabul ediliyorsa, bu o inancın taklidî bir şekilde kabul görmesine ve nesilden nesile öylece aktarılmasına neden olur.

505/1111), Sa'duddin et-Taftazânî (v.751/1350) ve İbnü'l-Cevzî ((1116–1200) olmak üzere bir çok İslam düşünürleri tarafından reddedilmiştir. Geniş bilgi için bkz. A. Bülent Baloğlu, *a.g.e.*, s.113–138.

⁴⁹ Mustafa Ünverdi, *a.g.e.*, s.147.

b- Sağlam temellere oturmuş, kitabî bir Ahiret inancına sahip olmama ve inançta dogmatik olarak hareket etme. Bir çok Alevi’de tenasüh inancı dogmatik olarak mevcuttur. Aslında bu teoriyi eleştirel bir yaklaşımla değerlendirdiklerinde çeşitli problemlerinin olduğunu fark ediyorlar ama yine de ‘inanıyoruz’ diyorlar. Kanaatimizce Kur’an’ı doğru anlayan ve Hz.Peygamberi iyi tanıyan insanların İslam dışı dinlerden beslenmiş ve İslam inancında gediklere yol açacağı ortada olan bu tür inançları kabul etmesi mümkün değildir. Görüşme yaptığımız insanlar, sadece Ahiret konusunda değil, dinin ibadet konularında da çok farklı yorumlara sahipler. Namazı, orucu, haccı vs. Hz.Peygamberin hayatını ve uygulamalarını dikkate almaksızın kendi anlayışları çerçevesinde yorumlayan bu vatandaşlarımız, Ahiret konusunda da Kur’an’ı ve Resulullah’ı dikkatli ve sağduyulu bir şekilde anlamıyorlar.

c- Siyasi görüş farklılığının dini inanca yansımaları. Adana ve Hatay’da yaşayan Aleviler, öteden beri kendilerine haksızlık yapıldığını, Hz.Ali’nin hilafet hakkının elinden alındığı ilk dönemden tutun da bugün dahi ülkede kendilerine yeterince hak verilmediğini savunmaktadırlar. Belki de bu düşünce zemini onları psikolojik olarak muhalif olma durumuna düşürüyor. Ehli Sünnete karşı kendi yorumlarını sorgulamaksızın ayakta tutmaya çalışıyorlar. Halbuki Adana’da ve Hatay’da görüştüğümüz bazı insanlar ‘tenasühü sorguladığımızda bazı soruların cevabını veremediğimiz için bu inanca şüpheyile yaklaşıyoruz’ diyorlar. Daha çok gençlerin ileri yaş grubuna oranla tenasüh inancına daha eleştirel yaklaştığını ifade edelim. Bu yaklaşım da, şüpheli ve sorgulayıcı düşünce tarzını benimseyen aynı zamanda başkasının düşüncesine hoşgörü ile bakan bir yaklaşım tarzıdır. “Karşıdakinin de görüşü doğru olabilir, yalnız kendi görüşümün doğru olduğu üzerinde şuursuzca ısrarlı olmamalıyım” anlayışı, genç ve eğitilmiş olan bazı Alevilerde tenasühün sorgulanmasına neden oluyor.

d- Hatay bölgesi tarihi çok eskilere uzanan ve çok değişik dinlere mensup insanların yaşamış olduğu bir bölgedir. Şu anda bile hala bölgede Dürzilik, Nusayrilik ve Yezidilik yaygındır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Alevilerin büyük

kısmı hangi mezhebe dâhil olduğunu bilmiyor. Dini bilgi yönünde yeterince beslenmemiş olduğu için “Aleviyim” demekten öte gidemiyorlar. Birçok genç, Aleviliklerinin nereden kaynaklandığını, tevhid, ahiret ve nübüvvet konularında nasıl bir inanca sahip olduklarını, İslam’la ilişkilerinin mahiyetini, ibadetlerinin ne olduğunu vs. bilmiyor. Bu gibi temel konularda bilgi sahibi olmayan bu insanlarda, elbette bu boşluk bir şekilde doldurulacaktır. İşte tenasüh inancı da geçmiş inançların bir kalıntısı olarak bugünlere gelmiş, bölge halkı da bunu benimsemiştir, diye düşünüyoruz.

e- Gerek Adana gerekse Hatay’da yaşayan bölge halkından Arap asıllı Aleviler tenasühe inanmaktadır. Ama özellikle yaşlı olan ve şeyh, dede diye anılan ileri gelenlerin de içinde bulunduğu büyük bir kesim tenasüh ile aynı temel üzerine bina edilmiş olan reenkarnasyon öğretisi hakkında bilgi sahibi değildir. Halbuki ikisi arasında önemli farklar vardır.⁵⁰ Prof. Dr. Yaşar Nuri Öztürk’ü bu konuda kendilerini destekleyen bir bilim adamı olarak kabul ediyor ve onu benimsiyorlar. Ne var ki Sn. Öztürk, “reenkarnasyon inancı mahşer akidesine ters düşerse kaldırır atarız” diyor.⁵¹ Ne var ki görüştüğümüz Alevilerin inandığı Ahiretle, Kur’an’da anlatılan Ahiret arasında çok fark olduğu açıkça ortadadır. Bölgede yaşayan halkın, en eski dönemlerde bile yer yer kabul edilen tenasühe inanması, onların bu inançlarının geleneksel yorumdan kaynaklandığı izlenimi vermektedir. Kültürde mevcut olan bu inanç, tepki görmeden yaşamaya devam ediyor. Aynı inanç neden Karadeniz’de yaygın değildir? Karadeniz’de veya diğer bölgelerde yayılması mümkün değildir, çünkü bir inancın kök salması ve yaygınlaşması için o bölgenin buna uygun siyasi, tarihi, kültürel, psikolojik, ahlaki, ekonomik ve sosyal altyapısının olması gerekmektedir. Ne var ki tenasühün kabul edilmesi ve yaşayabilmesi için Adana ve Hatay bölgesinin Arap asıllı Alevilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerinden başka yerler buna müsait değildir.

⁵⁰ Geniş bilgi için bkz. Mustafa Ünverdi, a.g.e., s.84-87.

⁵¹ Yaşar Nuri Öztürk, *Çıplak Uyarıcı*, İstanbul 1999, s. 199.

SONUÇ

Kur'an'da iman edilmesi istenen unsurları üç ana başlıkta toplayabiliriz: Tevhid (Allah'ın birliği), Nübüvvet ve meâd (yeniden dirilme ve hesap). Bunlar ilk insan ve ilk peygamber Hz. Adem'den bu yana tevarüs etmiş dinin de yegane asıllarıdır. Her dönemde peygamberler kavimlerini bu konulardaki sapmalardan korumaya çalışmışsa da insanların batıl inançlara ve hurafelere yöneldiği ortadadır.

Çeşitli alanlarda –özellikle de din konusunda- batıl inançlar edinme, hurafeler uydurma insanlığın bilgisiz kalması, yüzeysel düşünmesi ve aklını aktif olarak kullanamaması yüzünden olmaktadır. Bu ancak eğitimle ortadan kaldırılabilir. Kur'an, nazil olduğu Arap toplumunda bu tip inançlarla mücadele etmiş, insanların sağlıklı bir ruh ve zihin yapısına sahip olmaları için bunu gerekli görmüştür. Ancak, son asırdaki Müslümanlar birçok hurafe ve batıl itikat üretmişlerdir. İnsanlık tarihi ve modern çağdaki gelişmeler göstermektedir ki, zamanın geçmesi ve mekanın değişmesiyle batıl inançlar zayıflamıyor, hurafeler bitmiyor, sadece şekil değiştiriyor. İptidai insanların tahtadan ve taştan putlarının yerini, modern insanın etten, kandan veya soyut putlar alabiliyor.

İnanç özgürlüğü insanın temel hakları arasında yer alır (Bakara, 2/256). İman ve küfür, bu iki temel ayırım, Kur'an'ın baştan sona hemen her sayfasına ve satırına sinmiştir. Kur'an'ın kullandığı diğer tüm ahlaki terminoloji bu iki kavram ve kategorinin etrafında dönmektedir. İnsan bu iki inanış biçiminden birisini tercih etmekte hürdür ve seçtiğinden sorumludur (İsra, 17/15). Kur'an'a göre insanoğlunun yeryüzündeki serüveninin nihai anlamı onun denenmesidir. Ahlaki anlamda denenme, zorunlu olarak özgür iradeyi ve fiillerin seçiminde ve icrasında hürriyeti gerektirir. Ahirette insanları sorumlu tutmanın, dolayısıyla onlara mükafat olarak cenneti, ceza olarak cehennemi vermenin temeli budur.

Ahiretin İslam'ın temel itikadi esaslarından birisi olduğunu ve insanın buna inanıp inanmamada özgür olduğunu ifade ettik. Eğer insan Allah'a ve Ahiret gününe inanmışsa bu inancının karşılığını da elbette görecektir (Bakara, 2/5). Ancak insanın hür iradesiyle tercih ettiği inancın semeresini alması için inancının

taşıdığı motiflerin kitabî olması gerekir. Başka bir ifadeyle ‘Ahirete inanıyorum ama ahiret bu dünyadadır, cenneti ve cehennemi şu an yaşıyoruz’ diyen bir kimsenin Ahiret inancı açıkçası Kur’an’la uyuşmamaktadır. Bu da onun bu inancının öte dünyada karşılık bulmamasına neden olur. Ancak ondan önemlisi bu dünyada da akidelerinin temelden çökmesi ve dinlerinin de kaybedilmesidir. Zira bir dini ayakta tutan ritüelleridir. Ritüeller ise ancak aslına uygun bir itikad ile gerçekleştirilebilir. İtikadda olacak olan sapma, ibadetlerin yapılmamasına dolayısıyla dinin yıkılmasına neden olacaktır. Alevi vatandaşlarımızla yaptığımız mülakatlarda ortaya çıkan önemli bir husus, onların ibadetleri Kur’an’ın açıkladığından ve Hz. Peygamberin uygulamasından farklı bir biçimde yorumlamış olmalarıdır. Onların buna meyletmelerinin temel nedenleri arasında inançlarında olan eksik bilgilendirme, zaaf, dogmacılık ve yüzeyselliktir.

Tenasühün Kuran tarafından desteklendiğini öne sürenlerin büyük bir yanılğı içerisinde olduklarını belirtmek istiyoruz. Kur’an’ın hiçbir yerinde bir akide olarak sorun edinilip tartışılmamış bir konuyu, bir takım ifadeleri tevil yoluyla Kur’an’a izafe etmek, Kur’an’ın dünya görüşünden, metafiziğinden ve ahlakından habersiz olmakla mümkündür. Bununla birlikte Kur’an’da haber verilen *iâdetü’l-halk’ı*, bu dünyada olacaktı gibi yorumlama, bu konudaki onlarca ayetle bağdaşmaz.

Buna ek olarak Kur’an’ın vaat ettiği yeniden dirilme (Ahiret) ile tenasüh inancındaki yeniden dirilme arasında çok açık farklılıklar olduğunu görmekteyiz. Bunlar kısaca şu şekilde sıralanabilir:

a- İslam’daki yeniden dirilme, bütün insanlar için aynı anda gerçekleşecek olan topyekün bir dirilmedir. Tenasüh olayında ise yeniden dirilme ferdidir.

b- Tenasüh anlayışına göre tüm tekrar dirilmeler bu dünyada olacaktır. Aslında ruhların sonsuza kadar bedenlerde doğabilmesi için maddi dünyayı ebedi kabul eden ruhçu görüşün, Cennet ve Cehennemi bu dünyada kabul etmesi, onların simgesel olduğunu iddia etmesi kaçınılmazdır. Halbuki İslam dininde yeniden dirilme bu dünyadan ayrı bir mekanda olacaktır. Çünkü kıyametle ilgili ayetlerde, o

gün mevcut kozmik düzenin kıyametin kopmasıyla bozulacağından bahsedilmektedir.

c- İslam dininde yeniden dirilme tamamen Allah'ın kudreti ve iradesi ile olacak bir şeydir. Her ne kadar insanın dünyadaki amellerinin kişinin Ahiretteki karşılaşacağı durumlarda önemli rolü olsa bile, yeniden dirilmeyi sadece onların bir sonucu olarak görmenin imkânı yoktur. Ancak Hint tenasüh düşüncesinde yeniden dirilme insanın karmik birikimlerinin (önceki hayatında yaptıklarının) zorunlu bir sonucudur.⁵²

Kuranın Ahiret hayatı ile ilgili ayetlerini tevil ederek Kuranın bütünselliği ile bağdaşmayan bir yeniden diriliş akidesi oluşturmak ortak aklın kabul edebileceği bir şey değildir. Ahiret hayatı, tevili mümkün olmayan açık ayetlerle anlatılmış ve on dört asırdır Müslümanlar da ona öylece inanmışlardır. Sonuçta, öte dünya Allah'ın kudretinin baştan kabul edilmesine bağlı olan bir inançtır. Eğer Ahiret inancı söz konusu olacaksa bunda kişinin dahli mümkün değildir. Zira bu konu ne tecrübenin ne de aklın sahasına girer. Gaybî âlem ile ilgili konularda Allah'ın bildirdiği kadarı ile yetiniriz. Bildirilenlere inanma veya inanmama iradesine sahibiz. Şayet inanıyor ve bu inancımızdan dünyada ve Ahirette karşılık bekliyorsak, Kur'an'ın dışına çıkmamız gerekmektedir. Sonuçta bu bir iman konusudur ve aslına uygun bir şekilde olduğu sürece makbuldür. Aksi halde bu batıl bir inanç olmaktan öteye gitmez.

⁵² Ali İhsan Yitik, *a.g.e.*, s. 193.